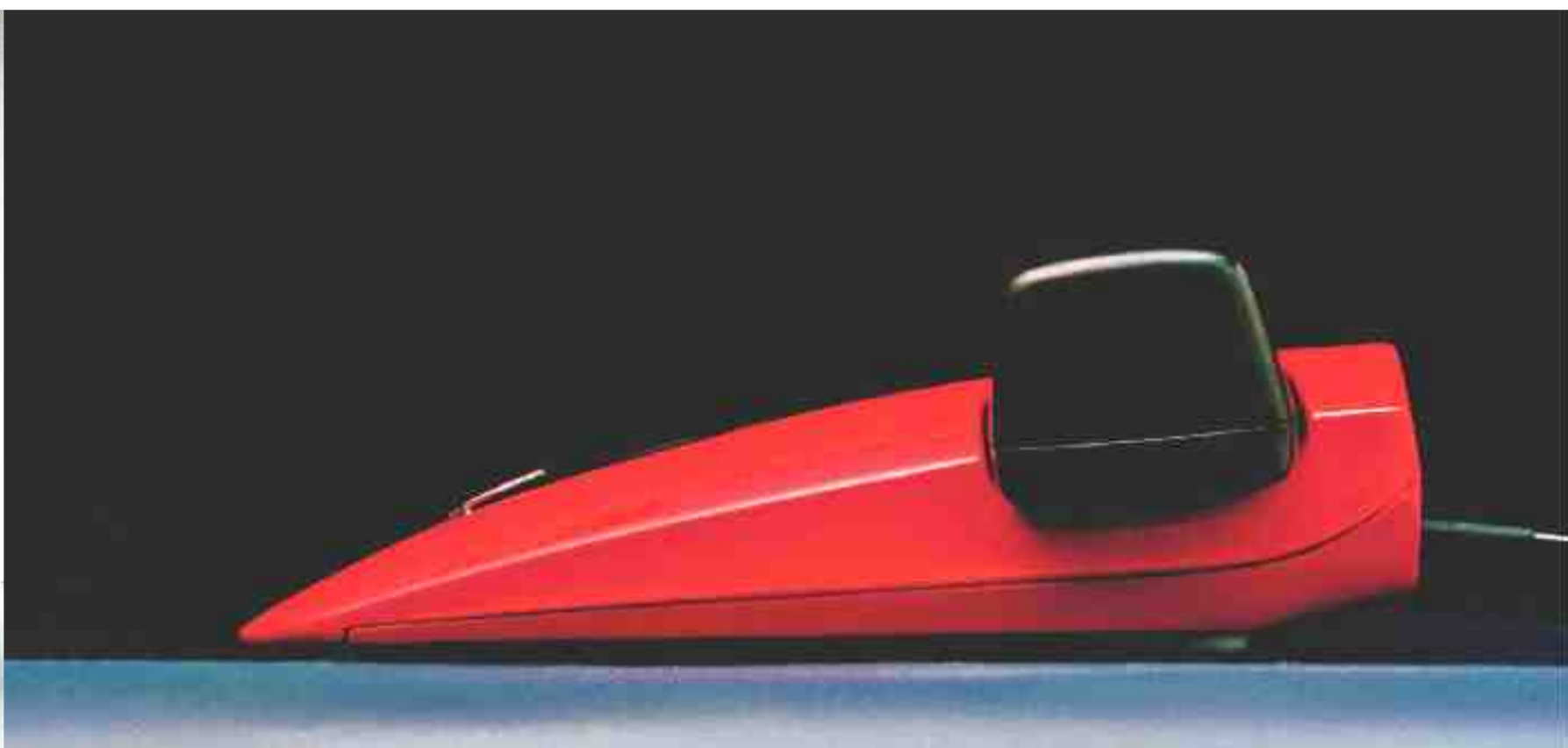


Dizajn • Moda • Potovanja • Arhitektura • Knjige • Kulinarika • Slogi



Fotografije: arhiv Arhitekturni muzej Ljubljana

Kalinka pred časom

Kulturni telefon Iskra Eta 80, ki ga je zasnoval oblikovalec in izumitelj Davorin Savnik za Iskra, obhaja 30. rojstni dan

SAŠA BOJC

Po stanovanjih sorodnikov in sošolk v mojem otroštvu so z izjemo starinskih črnih telefonov brneli le Iskrini, ki si jih je večinoma izmislil Davorin Savnik. Tako kot Eto 80, o katerem avtor še danes stresa iz rokava številne spomine.

»TELEFON SMO POSTAVILI NA MIZO NA ruskem olimpijskem komiteju, potem pa nekoga prosili, naj nanj pokliče iz sosednje sobe. Naenkrat je začela igrati Kalinka. Vsi so obnemeli, nato pa so se začeli smejati.« se spominja oblikovalec Davorin Savnik ene od anekdot, ko so se z Iskrinim telefonom Eta 80, enim najbolj kulturnih kosov slovenskega in takratnega jugoslovanskega oblikovanja, potegovali za naziv uradnega na olimpijskih igrah leta 1980 v ruski prestolnici. Vgraditve melodije namesto klasičnega zvonca – Kalinko je Savnik sam zaigral na harmoniko in jo posnel na kaseto, v telefon pa jo je vgradil inženir Miran Marc – do tedaj ni imel še noben telefonski aparat, pa tudi s tako elegantno in privlačno obliko se ni ponašal še nobeden. Ob njem so bili vsi videti le kot dolgočasne škatle za pogovor na daljavo, ta pa je bil lastnikom v ponos kot sveže zloščeni Ferrari. Nekako tako ga je že ob rojstvu videl tudi takratni direktor Iskre Jože Hujs, zato ga je kljub pomislekom Iskrinih inženirjev porinil v proizvodnjo. Model telefona je mojstrsko izdelal Iskrin modelar Viktor Bančič, pred očmi javnosti pa se je še pod imenom Olimpij prvič zabeležil na ljubljanskem sejmu elektronike leta 1978.

Da je bila Eta 80 res revolucionaren primer predvsem tekmeči jugoslovanske tovarne, saj so do nje izkazovali veliko poželjivosti pa tudi spoštovanja, Američani celo tako zelo, da so jo pripisali svoji ustvarjalnosti. Popolno kopijo Eta 80 so kot Proline Contemporary Desk Telephone uvrstili na razstavo v muzeju ameriške umetnosti Whitney ter objavili v pregledni monografiji ameriškega oblikovanja 20. stoletja (High Styles, 20th Century American Design).

»Japonski publicist Hideo Kurisaka je za enega od člankov nabral različno oglaševalsko gradivo, tudi iz ZDA. In na enem od prospektov je, zanimivo, videti tudi, po kakšni ceni so ga prodajali. Eti 80 identičen telefon je pri Macy's v New Yorku stal približno 70 dolarjev, Iskra pa ga je izdelovala po 11 ali 12 dolarjev. Na Japonskem in v ZDA so se predvsem čudili, kako lahko tako malo oblikovalcev, v resnici opremljenih le s svinčnikom, naredi tako veliko. V japonskem Sharpu je tisti čas delalo 380 oblikovalcev, v Iskri le 5,« je razmerje moči opisal sogovornik, ki je bil med letoma 1958 in 1971 vodja Iskrinega oblikovalskega oddelka, potem pa je prestopil med svobodne umetnike, a ostal zunanji svetovalec generalnega direktorja Iskre.

Savnikov telefon Eta 80 spominja na fenomen Vuittonovih torbic, saj so ga nešteto krat skopirali do milimetra natančno, vijake privili na povsem enakih mestih kot pri pristnem, obliko zakrivali po isti krivulji. »Samo Goldstar, svetovno znana korejska tovarna elektronskih naprav, jih je pod svojo znamko prodal okrog 160 milijonov, skupaj še s plagiatih drugih proizvajalcev pa je njihovo število preseglo 200 milijonov,« je avtor, ki je začel študirati na ljubljanski fakulteti za gradbeništvo in geodezijo, pozneje pa končal doktorski študij na akademiji za umetnost, arhitekturo in oblikovanje na praški univerzi, bolj plastično predstavil razsežnosti Etine priljubljenosti. Goldstar pa ni bil edini, ki je grdo kršil avtorske pravice, o čemer tiho priča skupinica šestnajstih črnih palčkov z rdečimi noski v Savnikovem arhivu. Najmanj šestnajst je bilo namreč proizvajalcev, ki bi zaradi plagiatorstva morali zardeti, je ugotovil ustanovitelj (negativne) nagrade za

Podarite, posodite ali prodajte

Arhitekturni muzej Ljubljana za jesensko razstavo z naslovom Iskra 1946–1990: Neuvrščeno oblikovanje zbira še nekatere manjkajoče predmete, objavljene tudi na spletni strani <http://iskra46-90.com>. Bralce vabijo, naj jih pokličejo na telefonsko številko 01/ 540 03 46/48, če bi jih želeli podariti, posoditi ali prodati. Med najbolj iskanimi so poleg Savnikovega telefona ETA 900 še industrijska TV kamera KV 5 – Sokol (oblikovanje Davorin Savnik in Danica Petrovič), družina tehničnih naprav (oblikovanje Janez Smerdelj) in akumulatorski polnilce Pobi (oblikovanje Marjan Gnamuš), sesalnik Junior (oblikovanje Albert Kastelec) in mikrovalovna pečica MVP 600 (oblikovanje Janja Lap).

ponaredke plagiarus, nemški profesor Rido Busse. »Rido Busse je plagiaruse podeljeval na velesejmu v Hannoveru, z njimi pa požel veliko pozornosti in si ustvaril ime. Potem ko je bila Eta 80 na sejmu predstavljena leta 1978, je Busse kmalu zatem našel že dva ameriška ponaredka in nato še več. Eno leto se jih je nabralo že toliko, da je postavil kar razstavo njenih plagiatov. Prepričan sem, da če Bussejev inštitut evropski javnosti ne bi predstavil avtorja, bi najbrž celo meni pripisali plagiatorstvo,« je razlagal sogovornik, ki je pred devetnajstimi leti množico Eti 80 povsem enakih izdelkov, a s podpisom drugih proizvajalcev, tudi sam postavil na ogled v takratni Iskrini stavbi na Trgu revolucije v Ljubljani ob kongresu zveze industrijskih oblikovalcev (ICSID).

Eta 80 je bila na BIO 8 v Ljubljani sicer razstavljena, vendar so jo obšle vse visoke nagrade. Odlike Savnikovega izdelka so

prepoznali zlasti Japonci. V deželi vzhajajočega sonca so ga leta 1984 okronali z državno nagrado za kakovostno oblikovanje g-mark, ki v svetu slovi kot eno najvišjih priznanj za tovrstno ustvarjalnost. Podeljuje jo japonsko ministrstvo za industrijo in zunanjo trgovino, ki je v svojem uradnem časopisu Jetro zapisalo, da je telefon boljši od vsega, kar je do tedaj nastalo na Japonskem, kar je bila za izdelek, zasnovan in proizveden na Balkanu, visoka pohvala. Po prejetju odlikovanja so Savnika vabili na uradništva različnih japonskih revij. Eta 80 je bila razstavljena in osvetljena kot prvi kulturni objekt v eni od prestižnih veleblagovnic na tokijski Ginzi ter večkrat predstavljena na televiziji. Do nje pa so se Japonci vedli zelo spoštljivo tudi s tem, da si niso drznili izdelati niti enega kлона.

Savnikov in Iskrin melodični lepoteč je bil poleg prestižnega g-marka odklikovan še s sedmimi drugimi odličji, glede na zapisa-

no pa se ne kaže čuditi, da ga je cenjeni nemški kulturnik in direktor oblikovalskega središča iz Stuttgarta Ernst Josef Auer razglasil za največkrat nagrajeni in največkrat kopirani telefon na svetu. Ko prijetelega sogovornika, ki so ga poslej vabili tudi na številne kongrese in predavanja v Rusijo, Mehiko, ZDA, Nemčijo in na Češkoslovaško ter o njegovem delu pisali v uglednih strokovnih revijah različnih držav, vprašaš, koliko časa je snoval ta nepozabni uporabni kos, odgovori z besedami, da so »zamisli že neke zapisane, če imaš dar, da jih zaobjameš, pa pridejo na plano. A to že sega na področje ezoterike in ne spada v ta članek. Bil je preblisk,« pravi in doda, da je bila Eta 80 posebna še v enem pogledu – lahko ji je določil barve po svojem okusu.

Na embalaži telefona, škatli, ki jo še hrani, je videti različne: od belega in bež do rdečega, še posebno imeniten pa se mu je zdel črn s črno mat slušalko. »Bil je prvi žarek črne mode. Angleški snobovski znamki viskija sem poslal enega takšnih in takoj so ga vzeli. Prodajali pa ga niso, ker standard ni ustrezal britanskemu sistemu telekomunikacij,« je pojasnil sogovornik in pristavil, da Eta 80 resda nima današnjih tehničnih in tehnoloških lastnosti, vendar tudi po treh desetletjih ohranja svojevrstnost. Še vedno zveni tudi pri njem doma. »Ko sem šel zadnjič po časopis v Maximarket, sem ob blagajni videl ta telefon. In zazdelo se mi je, da je še vedno dober,« je pristavil iskreno, brez kančka samohvale, čeprav bi si jo za več kot 250 različnih nagrad, nešteto izumov in izdelkov, ki jih je poleg Iskre oblikoval tudi za druga jugoslovanska ter nekatera italijanska, nemška, švicarska in ameriška podjetja, zlahka privoščil med drugim tudi nagradenec Prešernovega sklada (1967). ●